ÜNİTE 5: ANLATIM BOZUKLUKLARI

Ünitede Ele Alınan Konular

- Dilbilgisel Nedenlerden Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları
- Özne Eksikliği
- Özne-Yüklem Uyuşmazlığı
- Yüklemler Arasında Çatı Uyuşmazlığı
- Tümleç Eksikliği
- Nesne Eksikliği
- Eylem ya da Yardımcı Eylem Eksikliği
- Tamlama Yanlışları
- Ek Yanlışları
- Sözcüğü Yanlış Yapıda Kullanma
- Noktalama Yanlışlarından Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları
- Anlamla İlgili Yanlışlar
- Gereksiz Sözcük Kullanma
- Yanlış Sözcük Seçimi
- Eşanlamlı Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması
- Yineleme
- Gereksiz ya da Yanlış Yardımcı Eylem Kullanma
- Zamanların Yanlış Kullanılması
- Cümlede Anlamsal Çelişki
- Kavram ve Terimlerin Yanlış Kullanılması
- Sıralama Yanlışları
- Birbirini İzleyen Sözcüklerin Türdeş Olmaması

- Boş ve Doldurma Sözler
- Deyim ve Atasözü Yanlışları

Ünite Hakkında

- İyi bir cümlede bulunması gereken özelliklere değinilmiştir.
- Anlatım bozukluklarının nedenleri, bir sınıflandırma içinde anlatılmıştır.
- Anlatımı bozuk cümle örnekleri açıklamalarla düzeltilerek, bu bakımdan izlenmesi gereken yollar ortaya konmuştur.
- Cümle kurarken anlatım bozukluğu yapmamak için dikkat edilmesi gereken noktalar açıklanmıştır.

Öğrenme Hedefleri

- İyi bir cümlede bulunması gereken özellikleri sıralayabilecek, kendi anlatımlarınız açısından bu yöndeki dikkatinizi güçlendireceksiniz.
- Anlatım bozukluğuna yol açan nedenleri bilecek, bu nedenleri de birbirinden ayırt edebileceksiniz
- Anlatım bozukluğu bulunan cümleleri kolayca fark edip bunlar üzerinde gerekli düzeltmeleri yapabileceksiniz.
- Siz de anlatım bozukluğuna örnekler verebilecek, sorunsuz bir cümlenin nasıl olması gerektiğini açıklayabileceksiniz.

Üniteyi Çalışırken

- Konuları dikkatle, anlatılış sırasına uygun olarak ve sık sık tekrar yaparak okuyun.
- Verilen örnekleri, yapılan çözümlemeleri iyice inceleyin.
- Siz de verilen örneklere benzer örnekler bulun.
- Elinizde bulunan ya da ulaşabileceğiniz her türlü yazılı dokümanı, anlatım özellikleri açısından değerlendirin.
- Siz de ünite sonundaki sorulara benzer sorular oluşturarak yanıtlarını gerekçelendirmeye çalışın.
- Kitabınızın sonunda verilen kaynaklara ulaşarak onlardan da yararlanmaya çalışın.

Giriş

Sözlü ve yazılı anlatımda gerekli beceriyi elde edebilmek, başka pek çok etkenin yanı sıra, dili kullanırken göstereceğimiz özene bağlıdır. Dile getirmek istediğimiz düşünceyi, yapısı bakımından doğru, sözcük seçimleri yönünden kusursuz cümlelere dönüştürmedikçe karşımızdakiyle tam iletişim kurmuş olmayız. Dilin yüzyıllar içinde oluşan ve kalıplaşan kurallarını, "doğru anlatabilme, doğru anlaşılabilme" kaygısının yarattığı sonuçlar olarak düşünürsek, aynı kaygıyı taşıdığımız oranda bu kuralları içselleştirir, kolayca uygulamaya başlarız. Anlatım bozukluğuna yol açan nedenleri iyice gözden geçirip yazılarımızda bunları göz önünde bulundurmaya dikkat edersek, kurduğumuz cümleler dilbilgisel ve anlamsal yönden doğru olur.

İyi bir cümlede bulunması gereken belli başlı özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

"Doğruluk", iyi bir cümlede aranan ilk koşuldur. Kurduğumuz cümle, yapısal ve anlamsal yönden sorunlu olmamalıdır. Sözcük seçimi ve öge sıralanışının doğru yapıldığı, yazım ve noktalama kurallarının eksiksiz uygulandığı, eklerin yanlışsız kullanıldığı, sözcükler arasında her bakımdan sıkı bir bağın kurulduğu cümleler "doğru"dur. Cümlelerin içerdiği bilgilerin de doğru olması gerekir.

İyi bir cümlenin niteliklerinden biri de "açıklık"tır. Yani, dile getirmek istediğimiz duygu, düşünce ve tasarımların anlaşılabilir olmasıdır. Her okuyanın farklı anlamlar çıkarabileceği, içinde birbiriyle çelişen sözcük ve anlatımlar bulunan, zihinde birtakım soru işaretlerinin kalmasına neden olabilecek cümleler açık değildir.

Cümlede gereksiz sözcüklerin bulunmaması da çok önemlidir. Buna "duruluk" denir. Kullandığımız her sözcüğün ya anlam ya da dilbigisel görev nedeniyle cümlede bir gereği olmalıdır. Duru olmayan cümleler okunmayı güçleştirir, anlatımda yoğunluğun yitmesine ve kimi zaman da anlam karışıklığının ortaya çıkmasına neden olur.

Ayrıca, cümlelerimiz "yalın" (sade) olmalıdır. Yani cümlede gereksiz ayrıntılardan, anlatımı süsleme çabalarından, sanatlı yazma hevesinden kaynaklanan sorunlar bulunmamalıdır. Bunlar, anlatıma hiçbir derinlik ya da incelik kazandırmadıkları gibi, çoğu kez anlatım bozukluğuna yol açarlar.

Anlatım bozuklukları, cümlede bu özelliklerden birinin ya da birkaçının bulunmamasından kaynaklanır.

Dilbilgisel Nedenlerden Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları

Özne Eksikliği

Genellikle sıralı ya da bileşik cümlelerde rastlanan bir anlatım bozukluğudur. Ortak öznenin yüklemlerden biriyle uyum sağlamaması sonucu özne eksikliği ortaya çıkar:

Sözcük seçimine gerekli özeni göstermediğinden, rahatça okunabilme özelliğini yitiriyor.

Bu örnekte, birinci cümleciğin öznesi "o"dur; ama ikinci cümlenin öznesi yok.

Doğrusu: *Sözcük seçimine gerekli özeni göstermediğinden, yazısı/yazdıkları rahatça okunabilme özelliğini yitiriyor.*

Babasından kendisini tatil için bu yaz yurtdışına göndermesini o kadar istemişti ki sonunda dayanamayıp onu Amerika'ya gönderdi.

Bu örnekte de aynı sorun var; "göndermek" eylemini yapanın kim olduğu, yani ana cümlenin öznesi belli değil.

Doğrusu: *Babasından kendisini tatil için bu yaz yurtdışına göndermesini o kadar istemişti ki babası sonunda dayanamayıp onu Amerika'ya gönderdi.*

Özne-Yüklem Uyuşmazlığı

Cümlede, bu temel ögeler arasında sıkı bir bağ ve uyuşum olmalıdır. Özne ve yüklem; kişi, tekillik ve çoğulluk bakımlarından uyuşmazlarsa, sözdizimi kuralları bozulur ve anlatım bozuklukları ortaya çıkar. Özne ve yüklem arasında uyumluluğun sağlanması bakımından şunlara dikkat edilmelidir:

a. Özne birinci tekil kişi (ben) de olsa, övünme, böbürlenme, meydan okuma ya da küçümseme amacı ile birinci çoğul kişi (biz) biçiminde kullanılırsa yüklem de birinci çoğul kişi çekiminde olmalıdır:

Bizim bu yalanlara karnımız tok.

Biz bunları çok duyduk, çok!

Neler gördük biz, neler…

b. Söze saygı ve nezaket anlamı katmak için, ikinci tekil kişiye (sen) "siz" diyebiliriz. Bu durumda yüklem çoğul olmalıdır:

Buyurun efendim, hoş geldiniz.

Toplantıya siz katılmayacak mısınız?

Mehmet Bey, siz onların sözlerini lütfen ciddiye almayınız.

c. Aşırı saygı duyulan kişilerden söz edildiğinde, yüklem üçüncü çoğul kişiye (siz) göre çekimlenebilir:

Müdür Bey sizinle görüşmek istiyorlar.

Beyefendi hazretleri bizi mi çağırmışlar?

d. Topluluk ilgisi düşünülen durumlarda özne çoğul bile olsa, yüklem çoğul da tekil de olabilir. Çoğul öznelerin bireyleri teker teker değil de bir bütün, bir topluluk olarak düşünülüyorsa yüklem tekil; bu bireyler teker teker düşünülüyor ya da düşündürülmek isteniyorsa yüklem çoğul olur:

İzleyiciler, bomba ihbarı üzerine tiyatro salonundan çıkarıldı. / İzleyiciler, bomba ihbarı üzerine tiyatro salonundan çıkarıldılar.

Çocuklar bahçede oynuyor. / Çocuklar bahçede oynuyorlar.

Kadınlar erkeklere göre daha duygusaldır. / Kadınlar erkeklere göre daha duygusaldırlar.

Öğrenciler henüz derse gelmedi. / Öğrenciler henüz derse gelmediler.

Avrupalılar pek çok konuda bizden farklı düşünür. / Avrupalılar pek çok konuda bizden farklı düşünürler.

e. Özne görevindeki cansız varlıklar, eylem adları ya da organ adları çoğul ise yüklem tekil olur.

Şiirleri eleştirmenlerce çok başarılı bulunuyor.

Evlerden kahkahalar yükseliyordu.

Gözleri açılıp açılıp kapanıyordu.

Bu ağlamalar, bu sızlamalar bir gün biter…

f. Özne görevindeki hayvan, bitki ya da cansız varlık adları çoğul ise yüklem tekil olur:

Kuşlar geçiyor kentin üstünden.

Ağaçlar ayakta ölür.

Sen gidince güller soldu, nergisler boynunu büktü.

Kentin dışına doğru ağaçlar azalıyor.

g. Hayvan, bitki gibi varlıklara kişilik verilmek istendiğinde yüklem çoğul olabilir:

Kumrular, güneşin doğmasına yakın ev halkını selamlamak ister gibi balkon demirlerine dizilip bekliyorlar, selamları alınmadan da oradan ayrılmıyorlardı.

Bahçenin en kuytu köşesindeki güller, aralarında bir sırrı paylaşır gibi fısıltıyla konuşuyorlar.

h. Cansız varlıklara ya da soyut adlara kişilik kazandırmak istenirse, yüklem çoğul olabilir:

Yıllardır dokunulmayı bekleyen kitaplar, hüzünlü bekleyişlerini gizleyemiyorlardı.

Anılar, elimizden tutup bizimle birlikte yürümeye devam ederler.

i. Tekil durumdaki topluluk adları özne görevindeyse, yüklem tekil olur:

Polis, yetki ve sorumluluklarını iyi bilmelidir.

Laik devlet, tüm inanç gruplarına eşit mesafede olmalıdır.

Halk ne demek istediğinizi anlamayabilir.

j. "Var, yok, değil, gerek, lazım" sözcükleri; özneleri çoğul da olsa, yüklem görevinde kullanıldıklarında genellikle tekil olur:

Öğretmenlerin bu konuyu daha iyi bilmeleri gerek.

Bunlar size lazım değil.

Elbet bir bildikleri vardır.

k. Cümlede birden çok özne varsa, yüklem çoğul olur:

Hasan'la Didem, evlendikten sonra ortalıkta görünmez oldular.

Kişi adıllarının bir arada kullanılarak cümlenin öznesi olduğu durumlarda yüklemin alması gereken kişi eki, bir arada bulunan bu adılların ya da onlanla bir arada ortak görevle kullanılan sözcüklerin hangi adıla karşılık düştüğüne göre belirlenir:

ben ve sen/ o/ siz/ onlar= *biz*

sen ve o/ onlar=*siz*

biz ve sen/ o/ siz=*biz*

siz ve o/ onlar=*siz*

O da sen de beni anlamadınız. ("anlamadı" ya da "anlamadın" değil; çünkü "o ve sen" adıllarının birlikteliği, "siz"e karşılık düşer.)

Kuzenlerin ve sen tatildeydiniz. ("tatildesin" ya da "tatilde" değil; çünkü "onlar ve sen" adıllarının birlikteliği, "siz"e karşılık düşer.)

Eşim ve ben, bu seçimde oy kullanmayı düşünmüyoruz. ("düşünmüyorum" değil; çünkü "o ve ben" adıllarının birlikteliği, "biz"e karşılık düşer.)

Öyle sanıyorum ki sen ve kardeşin bu akşam sinemaya gitmeyi düşünüyor.

Doğrusu: *Öyle sanıyorum ki sen ve kardeşin bu akşam sinemaya gitmeyi düşünüyorsunuz.* "Sen ve kardeşin" (sen ve o) sözcükleri "siz" adılına karşılık düştüğüne göre, yüklemin çekimi de buna uygun olmalıdır.

l. "Hiçbiri, hiç kimse, kimse" gibi belgisiz adıllar özne görevindeyse yüklem olumsuz; "herkes, her biri, hepimiz, hepsi, tümü" gibi bilgisiz adıllar özne görevindeyse yüklem olumlu çekimlenir:

Hiçbiriniz bu konuda bana yardımcı olmadınız, kendi derdinize düştünüz.

"Kendi derdinize düştünüz" cümlesini "hiçbiriniz" belgisiz adılı karşılamadığı için, cümlenin başına "hepiniz" sözcüğünü getirmemiz gerekiyor.

Doğrusu: *Hiçbiriniz bu konuda bana yardımcı olmadınız, hepiniz kendi derdinize düştünüz.*

Hiç kimse onun söylediklerini dikkate almıyor, kendi bildiğini yapıyordu.

Aynı durum bu örnekte de var.

Doğrusu: *Hiç kimse onun söylediklerini dikkate almıyor, herkes kendi bildiğini yapıyordu.*

O ailede herkes aynı mesleği tercih etmiş, başka bir iş yapmayı düşünmemiş.

Doğrusu: *O ailede herkes aynı mesleği tercih etmiş, kimse başka bir iş yapmayı düşünmemiş.*

Yüklemler Arasında Çatı Uyuşmazlığı

Bu, bileşik ya da sıralı cümlelerde görülen bir anlatım bozukluğudur. Bileşik ya da sıralı cümlelerde ortak özneye bağlanan yüklemlerin aynı çatıya sahip olması gerekir:

Kimse bunları yaşamadan anlayamaz.

Bunlar yaşanmadan anlaşılamaz.

Görüldüğü gibi ilk cümledeki eylemler "etken", ikinci cümledeki eylemler "edilgen" ve bunlar birbirleriyle uyumludur.

Zorunlu eğitimi 12 yıla çıkaran ve kesintisiz eğitim uygulamasına son veren teklif, TBMM'de görüşülmeye başladı.

Cümlede, "görüşülme" eylemi edilgen çatılı ve "başladı" eylemiyle ortak özneye sahip. Cümledeki anlatım bozukluğunu gidermek için, etken çatılı olan "başladı" eylemini de edilgen yapmamız gerekir.

Doğrusu: *Zorunlu eğitimi 12 yıla çıkaran ve kesintisiz eğitim uygulamasına son veren teklif, TBMM'de görüşülmeye başlandı.*

Tümleç Eksikliği

Bileşik ya da sıralı cümlelerde, birinci cümlecikteki tümlecin ortak düşünülmesinden kaynaklanan bir anlatım bozukluğudur.

Babasını çok sever, çok güvenirdi.

"Güvenirdi" yükleminin ikinci cümleyle tümleç bağlantısı yok.

Doğrusu: *Babasını çok sever, ona (babasına) çok güvenirdi.*

Annesine çok düşkündür, sık sık hediye almayı ihmal etmez.

Aynı sorun bu cümlede de var.

Doğrusu: *Annesine çok düşkündür, ona (annesine) sık sık hediye almayı* ihmal etmez.

Kimseyle ilişki kurmaz, kaçardı.

İkinci cümledeki "kaçardı" eyleminin tümleç bağlantısını kurmak gerekir.

Doğrusu: *Kimseyle ilişki kurmaz, herkesten kaçardı.*

Nesne Eksikliği

Bu anlatım bozukluğunun nedeni, bileşik ya da sıralı cümlelerde, birinci cümlecikteki nesnenin ortak düşünülmesidir.

Çocuklara gereken ilgiyi göstermeli, ihmal etmemeliyiz.

İkinci cümledeki "ihmal etmemeliyiz" yükleminin nesne bağlantısını doğrudan birinci cümleyle kuramıyoruz.

Doğrusu: *Çocuklara gereken ilgiyi göstermeli, onları (çocukları) ihmal etmemeliyiz.*

Köylüler, yerli ürünlerin pazardaki payının daha da düşmesini engellemek, hatta artırmak için çalışacaklarını söylüyorlar.

İkinci cümledeki nesne eksikliği, verilmek istenen anlamı tersine çeviriyor; cümleden, köylüler hem yerli ürünlerin pazardaki payının düşmesini engellemek hem de bu düşüşü artırmak istiyorlarmış gibi bir anlam çıkıyor.

Doğrusu: *Köylüler, yerli ürünlerin pazardaki payının daha da düşmesini engellemek, hatta bu payı artırmak için çalışacaklarını söylüyorlar.*

Dilbilgisi kurallarına uymalı, yazımızda uygulamalıyız.

Aynı sorun bu örnekte de var.

Doğrusu: *Dilbilgisi kurallarına uymalı, bu kuralları yazılarımızda uygulamalıyız.*

Eylem ya da Yardımcı Eylem Eksikliği

Bu anlatım bozukluğu, bileşik ya da sıralı cümlelerde eylemin ya da yüklemin ortak düşünülmesinden kaynaklanır ve genellikle anlamın tersine dönmesine neden olur.

Bu tehlikeli durumu, en az zarar ya da hiç zarar görmeden atlatmak istiyordum.

Cümlede, "zarar görmek" eylemindeki "görmek"i yinelememe kaygısıyla ortaya çıkan bir anlatım bozukluğu var. "En az zarar ya da hiç zarar görmemek" biçimindeki bu sözün anlamını düşündüğümüzde, "en çok zararı görmek ve hiç zarar görmemek" gibi çelişkili ve rahatsız edici bir karşılıkla karşılaşırız.

Doğrusu: *Bu tehlikeli durumu, en az zararı görerek ya da hiç zarar görmeden atlatmak istiyordum. / Bu tehlikeli durumu, en az zararla ya da hiç zarar görmeden atlatmak istiyordum.*

Çok az ya da hiç çalışmadan bu dersten geçebileceğini düşünenler var.

Cümledeki eylem eksikliği anlatım bozukluğuna yol açıyor.

Doğrusu: *Çok az çalışarak ya da hiç çalışmadan bu dersten geçebileceğini düşünenler var.*

Yemeğine biraz limon, biraz da karabiber ve tuz koydu.

"Koymak" eylemi karabiber ve tuz için ortak kullanılabilir; ancak, yemeğe "limon" konulmaz, "sıkılır".

Doğrusu: *Yemeğine biraz limon sıktı, biraz da karabiber ve tuz koydu.*

Etkinlikte okuyacağımız şiirleri biz seçelim, öyküleri siz.

“Seçelim” yüklemi, ikinci cümlenin öznesiyle ortak kullanılabilecek çekimde değil.

Doğrusu: *Etkinlikte okuyacağımız şiirleri biz seçelim, öyküleri siz seçin.*

Şiirleri teknik bakımdan kusursuz, ama özgün değildi.

Yüklemi ad soyundan olan sıralı cümlelerde, yüklemlerden biri olumlu, öbürü olumsuz ise birinci cümledeki ek eylem düşmez.

Doğrusu: *Şiirleri teknik bakımdan kusursuzdu, ama özgün değildi.*

Tamlama Yanlışları

Kimi zaman gereksiz yere uzatılan tamlamalar, kimi zaman da tamlamayı oluşturan sözcüklerin alması gereken ekler konusundaki özensizlik, tamlama yanlışlarına neden olarak iletişimi, anlaşmayı güçleştirir.

Romanın iletisi, Anadolu halkının yüzyıllarca unutulduğunun, cahil kaldığının, inkılaplara karşı çıkan gericilerin yarattığı düzensizliğin artık görülmesinin gerektiği gerçekleridir.

Doğrusu: *Romanın iletisi şudur: Gerçekten Anadolu halkı yüzyıllarca unutulmuş, cahil bırakılmış; inkılaplara karşı olan gericilerce yaratılan düzensizlik de şimdiye değin görülememiştir.*

Sanatçılar, ağır para ve hapis cezası öngören tasarının yasalaştığında korsanların nefes alamayacağını düşünüyor.

Doğrusu: *Sanatçılar, ağır para ve hapis cezası öngören tasarı yasalaştığında korsanların nefes alamayacağını düşünüyor.*

Yoğun kar yağışı nedeniyle tüm özel ve devlet okulları tatil edildi.

Doğrusu: *Yoğun kar yağışı nedeniyle tüm özel okullar ve devlet okulları tatil edildi.*

Başının derde her girdiğinde ona nasıl yardımcı olduğunu unutma.

“Baş” sözcüğü bu cümlede “o” adılının iyeliğinde verilmeli.
Doğrusu: *Başı derde her girdiğinde ona nasıl yardımcı olduğunu unutma.*

Tek isteğimiz sınavı kazanmak ve iyi bir bölüme girmemizdir.

Doğrusu: *Tek isteğimiz sınavı kazanmak ve iyi bir bölüme girmektir.*

Bizlerin yapamadığımızı sizler yapacaksınız.

Eğer “tamlayan” çoğul eki almış bir adılsa, tamlananın eki 3. tekil kişi iyelik eki olur. O hâlde “bizlerin yapamadığımız” biçiminde kurulan tamlama yanlıştır.

Doğrusu: *Bizlerin yapamadığını sizler yapacaksınız.*

Hepimizin sorunlarımız var.

Aynı yanlışlık bu örnekte de var.

Doğrusu: *Hepimizin sorunları var.*

Biz Karadenizlilerin en sevdiğimiz yemek hamsi kızartmasıdır.

“Tamlayan”ın çoğul eki almış bir adıl olması durumunda, “tamlanan”ın eki 3.tekil kişi iyelik eki olmalıdır. Buna göre düşündüğümüzde, “Biz Karadenizlilerin en sevdiğimiz yemek” tamlamasının yanlış kurulduğu anlaşılır.

Doğrusu: *Biz Karadenizlilerin en sevdiği yemek hamsi kızartmasıdır.*

Aynı yanlışlık şu cümlede de var:

Siz öğrencilerin tek kaygınız not olmamalı.

Doğrusu: *Siz öğrencilerin tek kaygısı not olmamalı.*

Tamlama, iyelik eki almış soru ve belirsizlik adıllarının “tamlayan” durumunda bulunmasıyla kuruluyorsa, “tamlanan”ın eki yine 3. tekil kişi iyelik eki olmalıdır.

Hanginizin babanız hayatta değil?

Bu cümledeki “hangi” soru adılının iyelik eki almış olduğunu ve tamlayan görevinde bulunduğunu görüyoruz. O hâlde, tamladığı sözcüğe 3. tekil kişi iyelik eki getirilmesi gerekir.

Doğrusu: *Hanginizin babası hayatta değil?*

Konuşmasında, birçoğumuzun bilmediğimiz konulara değindi.

Cümlede iyelik eki almış olan “birçok” belgisiz adılı “tamlayan” olduğuna göre, tamladığı sözcüğün eki 3. tekil kişi iyelik eki olmalıdır.

Doğrusu: *Konuşmasında, birçoğumuzun bilmediği konulara değindi.*

Ek Yanlışları

Eşgörevli eklerin yinelenmesi anlatım bozukluğuna neden olur:

Öğretmenin her dediğini dikkatle dinliyorsun ve ağzından çıkan hiçbir sözcüğü kaçırmadan not almaya çalışıyorsun.

Bu örnekte, ikinci cümlenin yükleminde kullanılan kişi ve zaman eklerinin ilk cümlede de kullanılması doğru değildir. Öznesi aynı olan sıralı cümlelerde, kişi ve zaman eklerinin kullanımı ortaktır.

Doğrusu: *Öğretmenin her dediğini dikkatle dinliyor, ağzından çıkan hiçbir sözcüğü kaçırmadan not almaya çalışıyorsun*.

Son zamanlarda genç yazarlarımızın ağırlıklı olarak toplumsal sorunlara ilgilendiği görülüyor.

"Sorunlara ilgilenmek" değil, "sorunları ele almak, işlemek" ya da "sorunlarla ilgilenmek" söz konusu olabilir. "Sorun" sözcüğünde bulunması gereken ek "yönelme durumu eki" değil, "-la"(>ile)dır.

Doğrusu: *Son zamanlarda genç yazarlarımızın ağırlıklı olarak toplumsal sorunlarla ilgilendiği görülüyor.*

Müzikseverlerin çok hoşuna gideceği bir albüm.

Doğrusu: *Müzikseverlerin çok hoşuna gidecek bir albüm.*

Sözcüğü Yanlış Yapıda Kullanma

Sözcükleri kendi yapılarının dışında, uygun olmayan eklerle ya da yanlış söylenişlerini yazıya yansıtarak kullanmak da anlatım bozukluklarına yol açar.

Bu konuyu ayrıyeten ele alma gereği duymuyorum.

Türkçede "ayrıyeten" diye bir sözcük yoktur.

Doğrusu: *Bu konuyu ayrıca ele alma gereği duymuyorum.*

Annem babamlan çok iyi anlaşıyordu.

Bu cümlede "ile" bağlacının yapısının bozulduğunu görüyoruz.

Doğrusu: *Annem babamla çok iyi anlaşıyordu.*

Ona karşı kardeşane duygular besliyorum.

Cümlede, Farsça bir ek olan "-ane", Türkçe "kardeş" sözcüğüne getirilerek yanlış yapıda bir sözcük türetilmiş. Bu, türetme kurallarına aykırıdır.

Doğrusu: *Ona karşı kardeşçe duygular besliyorum.*

Temin söylediğim gibi, bugün işim başımdan aşkın.

Doğrusu: *Demin söylediğim gibi, bugün işim başımdan aşkın.*

Beni en çok üzen, bu kadar çalışmasına karşın sınavı geçemediğidir.

Doğrusu: *Beni en çok üzen, bu kadar çalışmasına karşın sınavı geçememesidir.*

Gülmesini, gezmesini, ara sıra da neşeli şarkılar söylemesini çok seven biridir.

"Gülmesini, gezmesini, şarkılar söylemesini" sözcükleri bu biçimleriyle 3. tekil kişi iyelik eki ve belirtme durumu eki almış durumda olduklarından, cümlede verilmek istendiği gibi eylem adı olma işlevini yerine getiremiyor.

Doğrusu: *Gülmeyi, gezmeyi, ara sıra da neşeli şarkılar söylemeyi çok seven biridir.*

Senin önerdiğin yöntem bence gayrıpratik.

Bu örnekte, Arapça sıfatların başına getirilerek "olmayan" anlamı veren "gayri" sözcüğü ile dilimize Batı dillerinden geçmiş olan "pratik" sözcükleri türetme kurallarına aykırı bir biçimde birleştirilmiş ve yanlış yapıda bir sözcük oluşturulmuştur.

Doğrusu: *Senin önerdiğin yöntem bence kullanışlı değil.*

Noktalama Yanlışlarından Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları

Gerektiği yerlerde noktalama işaretlerini kullanmamak ya da tersine, gereksiz yere noktalama işareti kullanmak türlü anlatım bozukluklarına yol açar.

Cumhurbaşkanı, başbakan, dışişleri bakanı ve üniversite rektörlerini kabul etti.

Virgülle ayrılmış sözcüklerin eşgörevli olduğunu düşünürsek, cümlenin öznesi "o" oluyor ve cümleden, sözü edilen kişilerin "o" kişi tarafından kabul edildiği anlamı çıkıyor. Oysa kabul etme eylemini yapan "Cumhurbaşkanı". Bu anlam karışıklığını gidermek için, virgülle ayrılmış öbür ögelerle karışmasını önlemek amacıyla özneden sonra noktalı virgül kullanılması gerekir.

Doğrusu: *Cumhurbaşkanı; başbakan, dışişleri bakanı ve üniversite rektörlerini kabul etti.*

Babasıyla, halası küçük kızı doktora götürdüler.

Cümleden bu hâliyle anlaşılan şu: A kişisi ve babası, A kişisinin halası olan küçük kızı doktora götürmüşler. Söylenmek istenense bu değil. Cümledeki anlam karışıklığını gidermek için virgülün yerini değiştirmemiz gerekir.

Doğrusu: *Babasıyla halası, küçük kızı doktora götürdüler.*

NASA yetkilileri dün düzenlenen bir basın toplantısıyla Mars'a gönderilen uzay aracının bu gezegenden topladığı kanıtlara dayandırılan bulguları açıkladı.

Cümleden, söz konusu uzay aracının "dün düzenlenen basın toplantısıyla" uzaya gönderildiği anlamı çıkıyor; oysa söylenmek istenen bu değil. Gerekli yerde virgül kullanımıyla bu anlam karışıklığı giderilebilir.

Doğrusu: *NASA yetkilileri dün düzenlenen bir basın toplantısıyla, Mars'a gönderilen uzay aracının bu gezegenden topladığı kanıtlara dayandırılan bulguları açıkladı.*

Anlamla İlgili Yanlışlar

Gereksiz Sözcük Kullanma

Gereksiz yere kullanılan sözcükler, yazının akıcılığını önler, anlatımda yoğunluğun yitmesine neden olur. Kullandığımız her sözcüğü anlatımımıza katkısı yönünden sorgulamalı, gereksiz olanları cümlelerimizden çıkarmalıyız. İyi bir yazının gereklerinden biri de "sözcük ekonomisi"dir.

Yaşanmış deneyimlerden yola çıkarak bu sonuca varıyorum.

Deneyim, zaten yaşanmışlık anlamını içinde taşıyan bir sözcük.

Doğrusu: *Deneyimlerimden yola çıkarak bu sonuca varıyorum.*

Fakültede kendisiyle ilk tanıştığım kişiydi.

"Kendisiyle" sözcüğü cümlede gereksiz yere kullanılmış.

Doğrusu: *Fakültede ilk tanıştığım kişiydi.*

Üç yıl karşılıklı mektuplaştık.

İşteşlik eylemleri zaten bir işin "karşılıklı" yapıldığını anlatır.

Doğrusu: *Üç yıl mektuplaştık.*

Buralarda sonbahar mevsimi bir başka olur.

Sonbahar zaten bir mevsimdir, bunu ayrıca belirtmeye gerek yok.

Doğrusu: *Buralarda sonbahar bir başka olur.*

Problemi çözmek için üç saat süreyle uğraştılar.

Cümlede, problemi çözmek için geçirilen süre “üç saat” olarak zaten belirtilmiş.

Doğrusu: *Problemi çözmek için üç saat uğraştılar.*

Filmin sonu hüzünlü bitiyordu.

Doğrusu: *Film hüzünlü bitiyordu.*

Önemli olan şey, işimizi severek yapmamızdır.

Doğrusu: *Önemli olan, işimizi severek yapmamızdır.*

“Şey” sözcüğünün sıkça kullanılması, en çok rastlanan anlatım kusurlarından biri. Yazılarımızda, “şey”i kullanmadan önce şunları düşünmeliyiz: Bu sözcüğün yokluğu, cümleye bir şey kaybettirir mi? “Şey”i gerçekten gerektiği için mi kullanıyorum, doğru sözcüğü bulmak için yeterli çabayı göstermekten mi kaçınıyorum?

Bundan böyle, artık kendime başka bir iş arayacağım.

“Bundan böyle” ve “artık” sözcükleri aynı anlamı karşıladıkları için biri fazladan kullanılmış.

Doğrusu: *Bundan böyle kendime başka bir iş arayacağım* (ya da *Artık kendime başka bir iş arayacağım*).

Sınav yaklaştıkça, heyecanı ve korkusu gittikçe artıyor.

Cümlede, “sınav yaklaşıkça” ifadesi verilmek istenen anlamı karşılıyor; “gittikçe” sözcüğüne gerek yok.

Doğrusu: *Sınav yaklaştıkça, heyecanı ve korkusu artıyor.*

Yanlış Sözcük Seçimi

Dili doğru kullanmanın, doğru yazmanın bir koşulu da sözcük seçimini doğru yapabilmektir. Yanlış sözcük seçiminden kaynaklanan anlatım bozukluğu, genellikle üzerinde yeterince düşünülmeden, aceleye getirilerek kurulan cümlelerde ya da bilgi eksikliğinden dolayı benzer sözcükler arasında doğru seçimin yapılamadığı anlatımlarda karşımıza çıkar.

Çıkan olaylarda polis üç kişiyi gözlem altına aldı.

Birini güvenlik güçlerince belli bir yerde, belli bir süre alıkoymak “gözaltına almak”tır. “Gözlem,” inceleme sonucu birtakım bilgilere ulaşma eylemi için kullanılması gereken bir sözcüktür.

Doğrusu: *Çıkan olaylarda polis üç kişiyi gözaltına aldı.*

Üst üste yaşadığı üzücü olaylar onun yaşama küsmesini sağladı.

"Sağlamak," olumlu bağlamlar için kullanılması gereken bir eylemdir. Bu cümlede ise olumsuz bir süreçten ve buna bağlı olumsuz bir sonuçtan söz ediliyor. O hâlde "sağladı" yerine "neden oldu" ya da "yol açtı" denmelidir.

Doğrusu: *Üst üste yaşadığı üzücü olaylar onun yaşama küsmesine neden oldu.*

İmza töreninde ona bir romanını imzalatmıştım.

"İmza töreni" kurumlar ya da devletler arasında yapılan antlaşmalar sonunda düzenlenir. Yazarlarınsa "imza törenleri" değil, "imza günleri" olur.

Doğrusu: *İmza gününde ona bir romanını imzalatmıştım.*

Kendine özgün düşünceleriyle herkesin hayranlığını kazanmıştı.

"Özgün," benzersiz, orijinal anlamında bir sözcüktür ve "kendi" adılı ile söz öbeği oluşturduğu böyle bir kullanımı yoktur. Bu örnekte, "özellikle birine ya da bir şeye ait olan, belli bir kimsede ya da şeyde bulunan, has, mahsus" anlamındaki "özgü" sözcüğüyle karıştırılarak kullanıldığını görülüyor.

Doğrusu: *Kendine özgü düşünceleriyle herkesin hayranlığını kazanmıştı.* (Sözü edilen düşüncelerin niteliğini belirtmek istiyorsak, "Özgün düşünceleriyle herkesin hayranlığını kazanmıştı" da diyebiliriz.)

Gençliği azımsamamak, onların görüş ve önerilerinden de yararlanmaya çalışmak gerekir.

"Azımsamak," az bulmak, az görmek, daha çoğunu istemek gibi anlamlar veren bir eylemdir ve bu biçimdeki kullanımı yanlıştır. Bu cümlede "azımsamak" yerine kullanılması gereken sözcük "küçümsemek"tir.

Doğrusu: *Gençliği küçümsememek, onların görüş ve önerilerinden de yararlanmaya çalışmak gerekir.*

İşçiler, maaşlarına yapılan son zamma olumlu tepki gösterdi.

"Tepki göstermek", olumsuz bağlamlar için kullanılır. Bu cümle, taşıdığı olumlu anlama uygun bir biçimde kurulmalı.

Doğrusu: *İşçiler, maaşlarına yapılan son zammı memnuniyetle karşıladı.*

O günlerin bir daha yaşanmaması dileğiyle Çanakkale şehitlerini anma gününü kutladık.

Savaşta şehit edilmiş yani öldürülmüş kişiler için bir kutlama yapılmasından söz edilemez. Kutlama, sevinç ve coşku yaratan olaylar için yapılır. Çanakkale zaferini kutlarız; ama Çanakkale şehitlerini "anarız".

Doğru: *O günlerin bir daha yaşanmaması dileğiyle Çanakkale şehitlerini andık.*

Ekonomiyle ilgili daha etkin önlemler alınması gerekiyor.

"Etkin," faal, aktif anlamında bir sıfattır ve kişiler için kullanılır. Alınması gereken önlemler için "etkin" değil, ancak "etkili" sıfatı kullanılabilir.

Doğrusu. *Ekonomiyle ilgili daha etkili önlemler alınmalı.*

Halk edebiyatı, Cumhuriyet Döneminde de kullanılmıştır.

Bu cümlede de yanlış sözcük seçiminden kaynaklanan bir anlatım bozukluğu görüyoruz. Halk edebiyatının kullanılması diye bir durum olamaz; olsa olsa, halk edebiyatı nazım biçimlerinin ya da nazım birimlerinin kullanılmasından söz edilebilir. Herhâlde bu edebiyatın Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürdüğü söylenmek isteniyor.

Doğrusu: *Halk edebiyatı, Cumhuriyet Döneminde de varlığını sürdürmüştür.*

Eşanlamlı Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması

Bu tür anlatım bozukluğuna, genellikle, Türkçeye başka dillerden girmiş sözcüklerle bunların Türkçe karşılıklarının bir arada kullanılması neden olmaktadır.

İçten ve samimi anlatımı dikkati çekiyor.

"İçten" ve "samimi" sözcükleri eşanlamlı olduğuna göre bunlardan biri cümleden çıkarılmalıdır.

İçten anlatımı dikkati çekiyor. / Samimi anlatımı dikkati çekiyor.

İnsan, istikbalini ve geleceğini düşünmeli.

Doğrusu: *İnsan, geleceğini düşünmeli. / İnsan, istikbalini düşünmeli.*

Tasvirleri, betimlemeleri çok canlı.

"Betimleme" denmeli ya da "tasvir" sözcüklerinden biri kullanılmalı.

Doğrusu: *Betimlemeleri çok canlı. / Tasvirleri çok canlı.*

Hava sıcaklığı sıfırın altında eksi sekiz derece olacak.

Sıfırın altındaki sıcaklık değerlerini "eksi" ile de anlatabiliriz; dolayısıyla burada gereksiz bir yineleme söz konusu. Cümlede "sıfırın altında" ya da "eksi" sözcüklerinden biri yer almalı.

Doğrusu: *Hava sıcaklığı sıfırın altında sekiz derece olacak. / Hava sıcaklığı eksi sekiz derece olacak.*

İçerik ve muhteva yönünden önemli bir yapıt.

"Muhteva", içerik sözcüğünün Arapçasıdır. Bu anlamdaş sözcüklerden birinin cümleden çıkarılması gerekir.

Doğrusu: *İçerik yönünden önemli bir yapıt. / Muhteva yönünden önemli bir yapıt.*

Öyle varlıklı, zengin biri de sayılmazdı.

Bu cümlede, "varlıklı" ya da "zengin" sözcüklerinden birini çıkarmak gerekiyor.

Doğrusu: *Öyle varlıklı biri de sayılmazdı. / Öyle zengin biri de sayılmazdı.*

Yineleme

Yineleme, bir yazının okunmasını güçleştiren nedenlerden biridir. Bir yazıda sürekli aynı sözcüklerle karşılaşmak, okuyanda bıkkınlık yaratır. Unutmamalı ki savruk dil kullanımı, cümlenin anlam dokusunu da zayıflatarak yazının niteliğini düşürür.

2004 yılında Hukuk Fakültesine girmeyi başardım. Şimdi Hukuk Fakültesi ikinci sınıfında okuyorum.

Cümlede "Hukuk Fakültesi," –başka sözcüklerle birlikte- gereksiz yere yinelenmiş.

Doğrusu: *2004'te Hukuk Fakültesine girdim. Şimdi ikinci sınıftayım.*

Bir öğrencinin başarılı olabilmesi için o öğrencinin her şeyden önce derslere düzenli bir biçimde devam etmesi ve derslerine çok çalışması mutlaka gereklidir.

Bu örnekte, "öğrenci" ve "ders" sözcüklerinin yinelenmesi, -"mutlaka" ve "gereklidir" sözcüklerinin de yan yana bulunuşuyla- okuyanı rahatsız ediyor.

Doğrusu: *Bir öğrencinin başarısı, her şeyden önce derslerine düzenli olarak devam etmesine ve çok çalışmasına bağlıdır.*

Bizden önce gelen kuşaklar nasıl bizim geleceğimizi belirlemişlerse, bizim kuşağımız da aynı biçimde bizden sonra gelecek kuşağın geleceğini belirleyecek.

Cümlede "biz, önce, kuşak" sözcüklerinin gereksiz yere yinelendikleri görülüyor.

Doğrusu: *Önceki kuşaklar nasıl bizim geleceğimizi belirlemişse, biz de aynı biçimde sonraki kuşakların geleceğini belirleyeceğiz.*

ÖSYS sınavında istediğim puanı alamadım.

"ÖSYS" kısaltmasının son harfi zaten "sınav" sözcüğünü karşılıyor; dolayısıyla, sözcüğü yeniden kullanmak, gereksiz yinelemeye yol açıyor.

Doğrusu: *ÖSYS'de istediğim puanı alamadım.*

Edebiyat yapıtlarında ya da duygusal yoğunluk taşıyan yazılardaki yinelemeleri anlatım bozukluğu olarak değerlendirmek doğru olmaz. Bu yinelemeler, sözün etkisini artırmak, anlatıma şiirsellik kazandırmak için yapılır:

Seni, hep seni, yalnızca seni düşündüm…

Gereksiz ya da Yanlış Yardımcı Eylem Kullanma

Kimileri, gerekliliğine gereksizliğine bakmadan yardımcı eylem kullanmayı neredeyse alışkanlık hâline getirmiştir. Oysa Türkçe kıvrak söyleyişlere, türlü anlatım yolları bulmaya son derece elverişli bir dildir.

Bu durum hastanelerin döner sermayesini de olumsuz olarak etkiliyor.

Cümlede "olarak" sözcüğünün bulunması gereksiz.

Doğrusu: *Bu durum hastanelerin döner sermayesini de olumsuz etkiliyor.*

Beni anlayacağınızdan hiç kuşku etmiyorum.

"Kuşku etmemek" kullanımı yanlış.

Doğrusu: *Beni anlayacağınızdan hiç kuşkum yok.*

Pek çok kuruma başvuruda bulundu; ama hiçbirinden bir sonuç alamadı.

"Başvurmak" eylemine gereksiz yere "bulunmak" ekleyerek uzatmamak gerekir.

Doğrusu: *Pek çok kuruma başvurdu; ama hiçbirinden sonuç alamadı.*

Trafiğin akışını aksatmamak için, lütfen bekleme yapmayınız.

Bu cümle, yardımcı eylemlerin son yıllarda görülen yanlış kullanımına tipik bir örnek.

Doğrusu: *Trafiğin akışını aksatmamak için, lütfen beklemeyiniz.*

Kısa bir süre sonra yeniden aranızda olmayı umut ediyorum.

"Umut etmek" de yanlış bir kullanım.

Doğrusu: *Kısa bir süre sonra yeniden aranızda olmayı umuyorum.*

Zamanların Yanlış Kullanılması

Anlatımda akıcılığın, anlamda tutarlılığın sağlanması bakımından hem cümle içindeki eylemler arasında hem de birbirini izleyen cümleler arasında zaman uyumunun sağlanması gerekir.

İstanbul'da küçük bir şirketi varmış; ama ekonomik kriz nedeniyle iflas ettiği için bu şirketi kapattı.

Cümlede, eylemlerin zaman çekimi bakımından uyumsuzluğu anlatım bozukluğuna yol açmış.

Doğrusu: *İstanbul'da küçük bir şirketi varmış; ama ekonomik kriz nedeniyle iflas ettiği için bu şirketi kapatmış.* [Eğer cümleyi kuran kişi sözü edilen duruma tanık olmuşsa, eylem zamanlarının "belirli geçmiş zaman"da çekimlenmesi ("vardı", kapattı") gerekir.]

Sınava girecekken kapıdan döndüm; çünkü sınav giriş belgemi ve kimliğimi evde unuttum.

Bu cümledeki "unutmak" eylemi kişinin istek ya da kararına bağlı olmadığına göre, "belirsiz/ öğrenilen/ -miş'li geçmiş zaman"da çekimlenmelidir.

Doğrusu: *Sınava girecekken kapıdan döndüm; çünkü sınav giriş belgemi ve kimliğimi evde unutmuşum.*

Cümlede Anlamsal Çelişki

Kesinlik bildiren sözcüklerle olasılık bildirenlerin, olumlu bağlamda kullanılması gereken sözcüklerle olumsuz bağlamda kullanılması gerekenlerin aynı cümlede ve birbirlerini desteklemek üzere kullanılması, bu tür anlatım bozukluğunun başlıca nedenidir.

Yaklaşık tam on yıl önce yine bu kente gelmiştim.

"Yaklaşık" sözcüğü kesin olmayan, tahmine dayalı bir durumu işaret etmesine karşın "bundan tam on yıl önce" sözü ise kesinlik bildirmektedir. Bu örnekteki anlamsal çelişkiyi gidermek için, anlamsal çelişkiye yol açan sözcüklerden biri ("yaklaşık" ya da "tam") cümleden çıkarılmalıdır:

Tam on yıl önce yine bu kente gelmiştim. / Yaklaşık on yıl önce yine bu kente gelmiştim.

Kuşkusuz öğrenciler bu duyuruyu okumuş olmalı.

Aynı sorun bu örnekte de var. “Kuşkusuz” sözcüğüyle “okumuş olmalı” arasındaki çelişki, cümlede anlatım bozukluğuna yol açıyor.

Doğrusu: *Öğrenciler bu duyuruyu okumuş olmalı. / Kuşkusuz öğrenciler bu duyuruyu okumuşlardır.*

Eminim şu sıralar eve gelmiş olabilir.

Cümleyi kuranın, sözünü ettiği durumdan emin mi olduğu yoksa o durumu tahmin mi ettiği anlaşılamamaktadır. “Eminim” ve “olabilir” sözcüklerinin bir arada kullanılmasından kaynaklanan çelişkinin giderilmesi gerekir:

Eminim şu sıralar eve gelmiştir. / Şu sıralar eve gelmiş olabilir.

Gelecek güzel günlerimizi çok özlüyorum.

Özlemek, geçmişe yönelik bir eylemdir. Gelecek için “özlem” değil, merak ve beklenti söz konusu olabilir. Anlamsal çelişkiye düşmemek için cümlenin buna göre kurulması gerekir:

Geçmiş güzel günlerimizi çok özlüyorum. / Gelecek güzel günlerimizi sabırsızlıkla bekliyorum.

Kavram ve Terimlerin Yanlış Kullanılması

Kavram ve terimleri yerli yerinde kullanmak, ancak belli bir bilgi birikime sahip olmakla mümkündür. Bunları yeterince araştırmadan ya da rastgele kullanmak, hem anlatım bozukluğuna yol açar hem de inandırıcılığımızı yitirmemize neden olur. Bir kavramı ya da terimi doğru kullandığımızdan emin değilsek mutlaka sözlüklere başvurmalı, bunların anlamlarını ve kullanıldıkları yerleri öğrenmeliyiz.

Yazar, öykülerinde öz Türkçe bir üslup kullanmaya özen göstermiştir.

Üslup için “yalınlık, açıklık, duruluk, akıcılık” kavramlarından söz edebiliriz; ama “öz Türkçe” nitelemesini kullanamayız. “Üslup” değil, kullanılan sözcükler öz Türkçe olabilir. Sözü edilen öyküler, kolayca anlaşılabilmelerini sağlayacak bir anlatım biçimiyle, yani “açık” bir üslupla yazılmışlarsa, bunun nedeni “öz Türkçe sözcüklerin” yeğlenmesi olabilir; “öz Türkçe bir üslubun” değil.

Doğrusu: *Yazar, öykülerinde öz Türkçe sözcükler kullanmaya özen göstermiştir.*

Vatandaşların güvenliğini sağlamak, polise verilmiş bir haktır.

Doğrusu: *Vatandaşların güvenliğini sağlamak, polise verilmiş bir sorumluluktur.*

Şiir, sanatsal kaygıları ön planda tutan bir yazı türüdür.

Şiir, roman, öykü, oyun vb. için "yazı türü" değil; "yazın (edebiyat) türü" denmesi gerekir.

Doğrusu: *Şiir, sanatsal kaygıları ön planda tutan bir yazın (edebiyat) türüdür.*

Kimi sözcüklerin söylemi zordur.

Söylem, bir düşünce biçiminin yazılı ve sözlü anlatımıdır. Sözcüklerin "söylemi" değil, "söylenişi/ söyleyişi" (telaffuzu) olabilir.

Doğrusu: *Kimi sözcüklerin söylenişi zordur.*

Sıralama Yanlışları

Anlatım bozukluğunun nedenlerinden biri de cümlede sözcüklerin doğru yerde bulunmamasıdır. Bu tür anlatım bozukluklarından kaçınmak için, kurduğumuz cümlenin her bakımdan sözdizimine uygun olmasına özen göstermeliyiz

Çok dışarıda kaldığın için üşümüşsün.

Bu cümlede "çok" sözcüğü sıfat göreviyle değil, zarf (belirteç) göreviyle kullanıldığı için anlatım bozukluğu oluşmuş. "Çok dışarı" biçimindeki kullanım yanlıştır.

Doğrusu: *Dışarıda çok kaldığın için üşümüşsün.*

Konuyla ilgili Antalya şubemizin yazısı ektedir.

"Konuyla ilgili" olan "Antalya şubesi" midir, yoksa "yazı mı?

Doğrusu: *Antalya şubemizin konuyla ilgili yazısı ektedir.*

Yeni okula başladığım günlerde heyecan ve sevinçten uyuyamıyordum.

Sözü edilen "yeni okul" mu, "okula yeni başlamak" mı; anlaşılamıyor.

Doğrusu: *Okula yeni başladığım günlerde heyecan ve sevinçten uyuyamıyordum.*

Birbirini İzleyen Sözcüklerin Türdeş Olmaması

Art arda gelen sözcüklerin türdeş olmaması, bir sözcük ya da sözcük grubunu niteleyen sıfatların aynı yapı ve özellikte olmaması anlatım bozukluğuna yol açar.

Toplantıda, sosyolojik, tarihsel ve ekonomi konuları tartışıldı.

Bu cümlede, “konu” sözcüğünü tamlamak için sıralanan sözcüklerden “sosyolojik” ve “tarihsel” arasındaki uyumu, “ekonomi” sözcüğü bozuyor; çünkü “sosyolojik” ve “tarihsel” sözcükleri sıfat, “ekonomi” yalın ad durumunda. Cümlenin, birbirini izleyen sözcükler arasında türdeşlik sağlanarak yeniden kurulması gerekir:

Toplantıda, sosyolojik, tarihsel ve ekonomik konular tartışıldı. / Toplantıda, sosyoloji, tarih ve ekonomi ile ilgili konular tartışıldı.

Mühendislik, tıp ve öğretmen yetiştiren okullarda yeni bir düzenlemeye gitmek gerekiyor.

Bu cümlede, “yetiştiren” sözcüğü yalnızca “öğretmen”le uyumlu; “mühendislik” ve “tıp”la uyumsuz. O hâlde, cümle ya “mühendislik” ve “tıp” sözcüklerini “öğretmen”le ya da “öğretmen” sözcüğünü “mühendislik” ve “tıp”la uygunlaştırarak düzeltilmelidir:

Mühendis, doktor ve öğretmen yetiştiren okullarda yeni bir düzenlemeye gitmek gerekiyor. / Mühendislik, tıp ve öğretmenlik eğitimi veren okullarda yeni bir düzenlemeye gitmek gerekiyor.

Boş ve Doldurma Sözler

Anlattığımız bir olay, öne sürdüğümüz bir düşünce, verdiğimiz bir örnek; yazıdaki gereğini mutlaka hissettirmeli, okuyanda hiçbir zaman “gereksizlik” duygusu uyandırmamalıdır. Cümlelerimizde boş ve doldurma sözlere yer vermek hem anlatımda niteliği düşürür hem de dinleyeni/ okuyanı rahatsız eder.

Dünyaya, şirin mi şirin bir sahil kasabasında, Ege’nin incisi denen İzmir’in … ilçesinde geldim.

Bu örnekte, hem bir deyimi (dünyaya gelmek) oluşturan sözcüklerin arası gereksiz yere çok açılıyor hem de hiç yeri ve gereği olmadığı hâlde klişe söyleyişlerle cümle uzatılıyor. Böylece, cümleyi kuranın, karşısındakinde hoş ve olumlu duygular yaratma isteği de amacına ulaşmıyor.

İnsan dağ başlarında ya da çöllerde aç ve susuz yaşayabilir, bunlara hiç aldırmadan; ama insanı sevgisiz bıraktınız mı uzun süre yaşayamaz.

Sevginin önemini anlatmak için böylesi bir genellemeye gitmek, yersiz karşılaştırmalar yapmak, öznel çıkarımlarımızı kanıtlanmış doğrular gibi sunmaya çalışmak anlatımımızı gülünç duruma da düşürebilir. Bir kavramın ya da bir varlığın “önemini vurgulamak”la “abartma”yı birbirine karıştırmamak gerek.

Sanat, bir toplumu ayakta tutan en temel güç olduğu gibi, sanatsal alandaki yenilikler başka alanlardaki ilerlemelerden daha önemli ve bir ulusun geleceği açısından daha çok üzerinde durulması gereken en hayati hususlardır.

Bu cümlede de benzer bir sorun görülüyor. Ayrı ayrı üzerinde durulması, karşılaştırma ve örneklerle açıklanması gereken çeşitli savlar birbirine karıştırılmış. Üstelik bu cümlede, kimi anlatım bozukluklarının yanında, "dilde tutarsızlık" diyebileceğimiz sözcük uyumsuzlukları da var.

Deyim ve Atasözü Yanlışları

Deyimler ve atasözleri kalıplaşmışlardır. Bu yüzden, bunların sözcüklerini ya da sözcük sıralanışını değiştirmek anlatım bozukluğuna neden olur. Ayrıca, cümlenin bağlamı açısından yanlış atasözü ya da deyim kullanmak da anlatım bozukluğu nedenleri arasında yer alır.

Bildiği bilmediği her konuya el uzatan biridir.

"El uzatmak" deyimi, "birinin hakkını almaya çalışmak" ve "yardım etmek" anlamlarında kullanılır.

Doğrusu: *Bildiği bilmediği her konuya burnunu sokan biridir.*

Ağzından rüzgâr alsın, o nasıl söz öyle!

Bu örnekteki deyimin bir sözcüğü değiştirilmiş. Yerine konan sözcük eşanlamlı bile olsa, bu, deyimin yapısını bozmuş ve anlatım bozukluğuna yol açmış.

Doğrusu: *Ağzından yel alsın, o nasıl söz öyle!*

Artık kimseden borç istemeye yüzüm tutmuyor.

"Yüzü tutmamak" deyimi; haklı da olsa, karşısındakini kıracak bir davranışta bulunmaktan çekinmek anlamındadır. Bu cümlede kullanılması gereken deyim, daha önce birçok ricada bulunduğu kişi ya da kişilerden yeni bir şey istemeye sıkılmak anlamını vermelidir.

Doğrusu: *Artık kimseden borç istemeye yüzüm kalmadı.*

Sakla samanı, insanın geçim sıkıntısı olur.

Doğrusu: *Sakla samanı, gelir zamanı.*

Özet

Dilsel iletişimin sağlanmasında temel basamak “cümle”dir. Duygu, düşünce ve tasarımlarımızı; yapısı bakımından doğru, sözcük seçimleri yönünden kusursuz cümlelere dönüştürmedikçe karşımızdakiyle tam iletişim kurmuş olmayız. İyi bir cümlede bulunması gereken özellikler “doğruluk”, “açıklık”, “duruluk” ve “yalınlık”tır. Türlü anlatım bozuklukları, cümlelerin bu özelliklere sahip olmasını engeller. Anlatım bozukluklarının “dilbilgisel” ve “anlamsal” olmak üzere başlıca iki nedeni vardır. Özne eksikliği, özne- yüklem uyuşmazlığı, yüklemler arasında çatı uyuşmazlığı, tümleç eksikliği, nesne eksikliği, eylem ya da yardımcı eylem eksikliği, tamlama yanlışları, ek yanlışları, sözcüğü yanlış yapıda kullanma ve noktalama yanlışlarından kaynaklanan anlatım bozuklukları “dilbilgisel”; gereksiz sözcük kullanma, yanlış sözcük seçimi, eşanlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması, yineleme, gereksiz ya da yanlış yardımcı eylem kullanma, zamanların yanlış kullanılması, cümlede anlamsal çelişki, kavram ve terimlerin yanlış kullanılması, sıralama yanlışları, birbirini izleyen sözcüklerin türdeş olmaması, boş ve doldurma sözler, deyim ve atasözü yanlışları “anlamsal”dır. Anlatım bozukluklarının nedenlerini iyi kavrar ve yazılarımızda bu bakımdan gerekli özeni gösterirsek doğru, açık, duru ve yalın cümleler kurabiliriz.

Gözden Geçir

- Cümlelerimizde anlatım bozukluğunun olmaması için nelere dikkat etmeliyiz?

- Edebî eserlerde, anlatım bozukluğu olarak değerlendirilemeyecek sıra dışı cümle örneklerine rastladınız mı? Bunları anlatım bozukluğu örneği olarak düşünmek neden doğru olmaz?

- Bir cümlede anlatım bozukluğu olup olmadığını nasıl anlarız?

- Bir yazının "iyi cümle"lerden oluşması o yazının "iyi" olması için gerekli koşul mudur, yeterli koşul mu? Neden?

Değerlendirme Soruları

1. “Elverişsiz hava koşulları da trafik kazası şansını artıran önemli bir etkendir.” cümlesindeki anlatım bozukluğunu düzeltmek için aşağıdakilerden hangisi yapılmalıdır?

a) “Elverişsiz” yerine “Müsait olmayan” denmeli.

b) “koşulları” sözcüğü yerine “durumu” sözcüğü kullanılmalı.

c) “şansını” sözcüğü yerine “olasılığını” sözcüğü kullanılmalı.

d) “artıran” sözcüğü “arttıran” biçiminde yazılmalı.

e) “önemli bir etkendir” yerine “önemli etkenlerden biridir” denmeli.

2. “Bu yıl sınıfta kaldığımı daha henüz kimseye söylemedim.” cümlesindekine benzer bir anlatım bozukluğu hangi seçenekte vardır?

a) Bu konuda gerekli fedakârlığı ve özveriyi göstermeliyiz.

b) Hepimiz üstümüze düşeni yapmalıyız.

c) İnsan, düşünen ve anımsayabilen bir varlıktır.

d) Doğru yanıtı kimse bilemedi.

e) Ne beni dinliyorlardı, ne seni.

3. “Telif hakları konusuna gelince, telif hakları gerçekten çok geniş kapsamlı bir olay.” cümlesindeki anlatım bozukluğunun nedeni nedir?

a) Özne-yüklem uyumsuzluğu

b) Tümleç eksikliği

c) Yanlış sözcük seçimi

d) Yanlış yapıda sözcük kullanımı

e) Anlamsal çelişki

4. Aşağıdakilerden hangisinde anlatım bozukluğu <u>yoktur</u>?

a) Rektörümüz yarın okulumuzu ziyarete gelecekler.

b) Lütfen pasolarınızı istemeden gösteriniz.

c) İlginçtir, alışveriş yapmak iyi hissetmesini sağlıyormuş.

d) Sana her zamandan daha çok ihtiyacım var.

e) Kitabın en beğenmediğim yönü ise, köylülere çok önyargılı yaklaşıyor.

5. Aşağıdakilerden hangisinde “sıralama yanlışlığı”ndan kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır?

a) Aradım, her yerde aradım onu.

b) Yıllardır herkesten sakladığım sırlarımı bir tek sana söyledim.

c) Yalnızca sen ve kardeşin mi geleceksiniz?

d) İzinsiz inşaata girmek tehlikeli ve yasaktır.

e) Düşünüyorum, o hâlde varım.

6. Aşağıdakilerden hangisinin anlatım bozukluğuyla doğrudan ilgisi yoktur?

a) Noktalama işaretlerini yanlış ya da eksik kullanmak

b) Gereksiz sözcük kullanmak

c) Kavram ve terimleri iyi bilmeden kullanmak

d) Sözcük yinelemeleri

e) Uzun cümleler kurmak

7. “Heyet, bugün Ankara’daki temaslarına başlayacak ve sürdürecek.” cümlesindeki anlatım bozukluğunun nedeni hangisidir?

a) Nesne eksikliği

b) Özne eksikliği

c) Tümleç eksikliği

d) Bağlaç yanlışı

e) Noktalama eksikliği

8. Hangisinde “tamlama yanlışı” vardır?

a) Kardeşimin ve benim en büyük zevkimiz kitap okumaktır.

b) Sizlerin de söylediğiniz gibi, her karanlık gecenin aydınlık bir sabahı vardır.

c) Bilim adamları, anadilinde öğrenimin yaratıcılığı geliştirdiğini söylüyor.

d) Hiçbirinizin derdimi anladığı yok.

e) Size her rastladığımda, telaşla bir yerlere yetişmeye çalıştığınızı görüyorum.

9. Hangisinde gereksiz ya da yanlış yardımcı eylem kullanımı yoktur?

a) Zengin yapmak

b) Umut etmek

c) Gecikme yapmak

d) Gürültü yapmak

e) Kuşku etmek

10. Hangi seçenekte tırnak içindeki sözcük gereksiz kullanılmıştır?

a) Uzun süredir "birbirleriyle" görüşmüyorlar.

b) Kimi sözcükleri doğru söyleyemediği için ne dediğini "tam olarak" anlayamıyordum.

c) Geçim sıkıntısı yüzünden ailedeki huzursuzluk "iyice" artmıştı.

d) "Artık" tehditlerini ciddiye almayacağım.

e) "Seninle" bu konuyu en son ne zaman konuştuğumuzu anımsamıyorum.